

KEN WILBER

Kõiksuse lühilugu

Eesti Transpersonaalne
Assotsiatsioon

Ken Wilber

A Brief History of Everything

Shambala Publications, Inc.

Horticultural Hall, 300 Massachusetts Avenue

Boston, Massachusetts 02115

by arrangement with Shambhala Publications, Inc.,

P.O. Box 308, Boston, MA. 02117

www.shambhala.com

Tõlkinud Janika Sild

Toimetanud Triin Kallas ja Leelo Laurits

Küljendanud Kalle Müller

© 1996, 2000 Ken Wilber

© Eesti Transpersonaalne Assotsiatsioon, 2013

ISBN 978-9949-9457-2-6

Trükkinud trükikoda Greif

SISUKORD

Eessõna	11
Märkus lugejale	15
Sissejuhatus	19

ESIMENE OSA

TEGUTSEV VAIM 33

- 1. Ühendav muster 35**
 - Kosmos 36
 - Kakskümmend väidet ehk ühendavad mustrid 37
 - Sõltumatus ja osadus 39
 - Transtsendeerumine ja lagunemine 40
 - Kõigi hoolonite neli tungi 42
 - Loov ilmnemine 43
 - Holarhia 46
 - Üleüldine embus 49
- 2. Salajane impulss 51**
 - Kõrgem ja madalam 42
 - Sügavus ja ulatus 53
 - Kosmiline teadvus 58
 - Teadvuse spekter 61

3. **Liiga inimlik 66**
 - Korilased ja kütid 67
 - Aiaharijad 70
 - Põlluharijad 73
 - Tööstusühiskond 76
4. **Suur postmodernistlik revolutsioon 80**
 - Postmodernistlik veelahe 81
 - Postmodernismi kaks teerada 84
 - Homse künnisel 88
 - Transtsendeerimine ja allasurumine 90
5. **Kosmose neli nurka 93**
 - Neli veerandikku 95
 - Tahteline ja käitumuslik 99
 - Kultuuriline ja sotsiaalne 101
 - Näide 105
 - Tulevaste asjade kuju 107
6. **Jumala kaks kätt 109**
 - Mõistus ja aju 110
 - Vasak- ja parempoolne tee 112
 - Monoloogne pilk – võti parempoolse tee mõistmiseks 113
 - Tõlgendamine – võti vasakpoolse tee mõistmiseks 115
 - Unenägude tõlgendamine 117
 - Ühiskonnateadus *versus* kultuuriline mõistmine 121
 - Hermeneutika 123
 - Tõlgendamine sõltub kontekstist 125
 - Mitteinimlik tõlgendamine 126
 - Vaimne tõlgendamine 128
7. **Kosmosega kooskõlas 133**
 - Väitelauseline tõde 134
 - Ausus 136
 - Õiglus 140
 - Funktsionaalne sobivus 143

Kokkuvõte. Vaimu neli palet 149

8. Head, õiged ja ilusad 150

Suur Kolmik 150

Positiivsed küljed. Suure Kolmiku eristamine 154

Negatiivsed küljed. Suure Kolmiku lahutamine 156

Postmodernismi ülesanne: Suure Kolmiku integratsioon 161

Vaimne Suur Kolmik 162

TEINE OSA

TEGUTSEVA VAIMU KÕRGEMAD ARENGUD 167

9. Teadvuse evolutsioon 169

Kõrgemad arengutasandid 171

Redel, ronija, vaade 173

Põhitasandid ehk redel 174

Mina ehk ronija 175

Tasakaalupunkt 177

Uute maailmade teke ehk vaadete muutumine 178

Patoloogia 182

Seisundid ja staadiumid 184

Lamendiku religioon 186

Freud ja Buddha 188

10. Teel globaalse poole. 1. osa 192

Algmatriks 193

Sünnitrauma 195

Vale-mina 196

1. tasakaalupunkt: füüsilise "mina" koorumine 198

2. tasakaalupunkt: emotsionaalse "mina" süünd 199

3. tasakaalupunkt: kontseptuaalse "mina" süünd 205

Mistahes neuroos on ökoloogiline kriis 206

Varased maailmavaated: arhailine, maagiline, müütiline 210

4. tasakaalupunkt: rollimina süünd 212

- Paradigmavahetused 21
- Satanistlikud vägivallateod ja UFOd 215
- 11. Teel globaalse poole. 2. osa 219**
- Evolutsioon *versus* enesekesksus 220
4. tasakaalupunkt (jätkub): elu sotsiaalsed skriptid 221
5. tasakaalupunkt: maailmakeskne ehk küps ego 225
- Kultuuride erinevused ja multikultuurilisus 228
6. tasakaalupunkt: keha ja meele integratsioon kentauris 231
- Perspektiivituse hullus 233
- Isikuülestest sfääride lävel 235
- 12. Üliteadvuse sfäärid. 1. osa 239**
- Kui meel lahkub areenilt 240
- Isikuülesed tasandid 242
7. tasakaalupunkt: psüühiline 245
- Süvaökoloogia ja ökofeminism 248
- Enneagramm (üheksanurk) ja põhiskelett 251
8. tasakaalupunkt: peentasand 255
- Jung ja arhetüübid 257
- 13. Üliteadvuse sfäärid. 2. osa 264**
9. tasakaalupunkt: kausaalne 265
- Mitteduaalne 273
- Puhas vahetu kohalolu 280
- Valgustatus 284

KOLMAS OSA

TEISPOOL LAMENDIKKU 291

- 14. Tõusmine ja laskumine 293**
- Lühikokkuvõte 293
- Suur holarhia 297
- Siinpoolsus *versus* teispoolsus 301
- Tarkus ja kaastunne 305

- Jumal ja Jumalanna 306
Kaks erinevat Jumalat 308
Laskuv faas 310
- 15. Kosmose kokkukukkumine 312**
Uusaja uhkus 313
Uusaja nuhtlus 317
Tehnoloogiline ratsionaalsus ja “see”-de maailm 318
Valgustuse põhiparadigma 322
Ei Vaimu ega mõistust, ainult loodus 324
Industriaalse maailmavaate hääl 329
- 16. Ego ja Öko 336**
Ego versus Öko 337
Lamendiku kaksikud 338
Ego tõde 339
Ego probleem 342
Ego ja allasurumine 343
Maailmale elu tagasi andmine 344
Tagasi loodusse 345
Öko ja tagasimine 347
Kaotatud paradiis 349
Ajamasin 354
Uusaja suur lahing: Fichte Spinoza vastu 356
- 17. Laskujate valitsusaeg 358**
Evolutsioon. Suure Holarhia esiletulemine ajas 360
Evolutsioon. Tegutsev Vaim 362
Mitteduaalse kangastused 365
Alati juba olemas 366
Nägemuse hajumine 368
Laskujate valitsusaeg 371
Internet 372
Gaia-religioon 373

18. Integraalne nägemus 375

Kiri seinal 375

Üliinimese mina 377

Suure Võrgu Gaia-Mina 381

Teispool postmodernistlikku mõtlemist 384

Maailma muutumine ja kultuurilõhe 388

Keskkonnaeetika ja hooloniökoloogia 393

Moraali põhiintuitsioon 400

Integraalne nägemus 402

LISA

Kakskümmend väidet 409

SISSEJUHATUS

K: Kas raamatus “Seks, ökoloogia, vaimsus” on mingit seksi ka?

KW: Diagrammidega.

K: Nalja teed või?

KW: Teen jah. Kuigi tegelikult on seksuaalsus seal üks põhiteemasid, eriti vastandus seksuaalsus (*sex*) ja soolisus (*gender*).

K: Seksuaalsus ja soolisus on erinevad asjad?

KW: Tavaliselt kasutatakse termineid “sugu” ja seksuaalsus, kui tahetakse viidata paljunemise *bioloogilistele* aspektidele, mõiste “soolisus” aga viitab meeste ja naiste *kultuurilistele* erinevustele, mis saavad alguse nende seksuaalsetest ehk bioloogilistest erinevustest. Seksuaalseid erinevusi tähistavad sõnad *isane* ja *emane*, kultuurilisi erinevusi aga *mehelik* ja *naiselik*. Isasus ja emasus on bioloogilised antused, samal ajal kui mehelikkus ja naiselikkus on suures osas kultuuri poolt loodud.

K: Nii et põhiline on oskus eristada, milline omadus kuulub seksuaalsuse ja milline soolisuse juurde?

KW: Teatud mõttes jah. Isase ja emase vahelised seksuaalsed erinevused on oma puhtbioloogilise iseloomu tõttu universaalsed ega sõltu konkreetsest kultuurist – isane toodab kõikjal spermata, emane munarakke, emane sünnitab ja imetab jne. Kuid *meheliku* ja *naiseliku* vahelised erinevused sõltuvad peaaegu täielikult kultuurist, kus isane ja emane üles kasvavad.

Kuigi jah, vähemalt osa tänapäeva suurest segadusest kahe sugu-pole ümber tuleneb sellest, et samal ajal kui isase/emase erinevused on bioloogilised ja universaalsed ning neid ei saa muuta, on mehelikkus/naiselikkus väga paljuski konkreetse kultuuri produktid ning neid rolle saab küllaltki oluliselt muuta. Kultuuriliselt viibime me praegu keerulises ajajärgus, mil üritatakse neid soolisi rolle teisendada.

K: Nagu näiteks?

KW: Üldiselt võttes on ju tōsi see, et mehekeha on lihaselisem ja füüsiliselt tugevam kui naisekeha, kuid siit ei järeldu veel automaatselt, et mehelik tähendab tugevat ja pealetükkivat ning naiselik nõrka ja tagasihoidlikku. Me viibime praegu üleminekuperioodis, kus mehelikke ja naiselikke rolle üritatakse ümber defineerida, see on paisanud mehed ja naised omamoodi sugudevahelisse sõtta.

Probleemi üks külg on selles, et kui mehelikke ja naiselikke rolle saab tõepoolest ümber defineerida ja kaasajastada (mida oleks pidanud juba ammu tegema), siis isase ja emase erinevusi ei saa muuta; püüdes nivelleerida meheliku ja naiseliku erinevusi, oleme me ohtlikult lähedal katsele kaotada üldse isase ja emase erinevused. Esimene on küllaltki hea mõte, teine aga suisa võimatu. Kogu trikk on selles, kuidas teha vahet, mis kuulub esimese, mis teise alla.

K: Nii et meeste ja naiste vahelistest erinevustest teatud osa jääb, osa aga peab muutuma?

KW: Paistab jah nii. Kui süüvida meeste ja naiste erinevustesse, nii seksuaalsetesse kui soolistesse, siis torkavad tõepoolest silma erinevused (ka kultuurilised), mis korduvad eri kultuurides ikka ja jälle. Teisisõnu, mitte ainult seksuaalsed erinevused, vaid ka teatud soolised erinevused avalduvad universaalselt, sõltumata kultuurist. Tundub, et meeste ja naiste bioloogilised erinevused on sedavõrd võimsad, et need on tunginud ka kultuurivaldkonda, ilmutades end ka sooliste erinevustena. Nii et kuigi soolisuus on kultuuriliselt tingitud, mitte bioloogiline antus, kalduvad ka meheliku/naiseliku sooliususe teatud konstandid avalduma universaalselt, paljudes kultuurides.

K: Veel kümme aastat tagasi oleks sellele väitele kõvasti vastu vaieldud. Nüüd hakatakse sellega juba nõustuma.

KW: Jah, isegi radikaalsed feministid tunnistavad juba, et emase ja isase väärtussfäärid on väga erinevad – seega ulatuvad erinevused seksuaalsusest ka soolikusse. Mehed kalduvad ülima individuaalsuse poole, nad väärtustavad autonoomiat, õigusi, õiglust, sõltumatust, naised aga hindavad rohkem suhtlemist, nende jaoks on olulised ühisolemine, hoolitsus, vastutus ja suhted. Meestele on oluline sõltumatus, nad kardavad suhteid, naised väärtustavad just suhteid ja kardavad sõltumatust.

Carol Gilligani ja Deborah Tanneni panus antud uurimisteesse on olnud väga suur, kuid huvitaval kombel on viimase kümne aastaga suurem osa ortodoksseid uurijaid ja feminismiasjatundjaid jõudnud üksmeelele selles, et isase ja emase väärtussfäärid on teatud aspektides fundamentaalselt erinevad. Viimane moodustab keskse uurimissuuna ka uudes teadusharus – “evolutsioonipsühholoogias”, mis uurib bioloogilise evolutsiooni mõju psühholoogilistele omadustele.

Keeruline külg seisneb siin selles, kuidas neid erinevusi tunnustada, ilma et seda taas kord naiste vastu ära ei kasutataks. Sest niipea kui kuulutatakse välja ükspuha millised *erinevused*, kasutab privilegeeritud pool neid oma juhtpositsiooni kindlustamiseks. Taipad, milles on probleem?

K: Jah, kuigi mulle tundub praegune olukord vastupidine. Erinevustele toetudes pigem näidatakse, et mehed on tundetud mühaked ja testosteroonihunnikud, kellele “ei jõua miski pärale”. Mehi kutsutakse üles olema tundlikumad, hoolivamad, armastusväärsemad, rohkem suhtlema. Nn isase väärtussfäär on totaalse löögi all. Lühidalt, mehi kutsutakse üles olema naiselikumad.

KW: Jah, teatud mõttes on olukord überpööratud. Varem sõimati naisi “ebatäiuslikeks meesteks”, mille klassikaliseks näiteks on “peenisekadedus”. Nüüd sõimatakse mehi “ebatäiuslikeks

naisteks” – neid hinnatakse naiselike omaduste mõõdupuu alusel, mis neis puuduvad, jättes kõrvale positiivsed mehelikud omadused, mis neil ju olemas on. Nii üks kui teine lähenemisviis on minu meelest ebaõnnestunud ja alandav mõlemale sugupoolele.

Olukorra lahendamiseks tuleks minu arvates ette võtta kaks keerulist sammu: esiteks, määratleda, millised on suurimad erinevused isase ja emase väärtussfääri vahel (*à la* Gilligan), ja teiseks, õppida neid enam-vähem ühtemoodi väärtustama. Mitte samastama, vaid võrdselt väärtustama.

Loodus ei jaganud inimsugu meheks ja naiseks ilma põhjuseta: sellepärast on ka igasugused sugude võrdsustamiskatsed rumalad. Kuid isegi kõige konservatiivsemad teoreetikud on üksmeel selles, et meie kultuuri raskuskese on juba päris pikka aega pendeldanud isase väärtussfääris. Sellepärast ongi tasakaalu jaluleseadmine sedavõrd delikaatne, raske ja valulik protsess. Kuid see on ikkagi tasakaalu jaluleseadmine, mitte erinevuste kaotamine.

K: Need erinevused johtuvad ikkagi otseselt emase ja isase vahelistest bioloogilistest erinevustest?

KW: Osaliselt küll. Eeskätt hormonaalsetest erinevustest. Testosterooni uuringud üle maailma (nii laboratoorsed, embrüosisesed kui isegi naistele meditsiinilistel põhjustel tehtud süstid) viivad väga ühesele järeldusele. Ma ei taha labast muljet jätta, kuid testosteroon annab kaks põhitungi: kepi või tapa.

Mehed siplevad praktiliselt sünnihetkest peale selle bioloogilise košmaari küüsis, mida naised ei oska isegi ette kujutada (välja arvatud juhul, kui nad saavad meditsiinilisel otstarbel testosteroonisüste, mis keeravad nad täiesti segi. Ehk nagu üks naine ütles: “Ma mõtlen kogu aeg seksile! Palun võtke mult need mõtted ära!”). Meeste puhul on veel ohtlikum see, et nad ajavad sugutungi ja ta pahimu segamini, mis annab harva häid tagajärgi, nagu naised parastavalt osutavad.

K: Mis oleks testosterooni naiselik vaste?

KW: Oksütotsiin, mis tulvab naise organismis juba siis, kui teda õrnalt silitatakse. Oksütotsiini on nimetatud “suhtenarkootikumiks”, kuna sellega on seotud niisugused tugevad tunded nagu kiindumus, seotus, toitmine, hoidmine, puudutamine.

Nende kahe hormooni eripära tuleb ilmselt otsida bioloogilisest evolutsiooniprotsessist, kus testosteroon reguleeris paljunemis- ja ellujäämisinstinkti ning oksütotsiin emadust. Loomariigis vältavad suguühited vaid pelki sekundeid. Paaritujatel on eriti suur oht langetada kellegi kõhutäieks – kõnekäänd “õhtusöök ja seks” saab päris omapärase varjundi, kui *sina* võid olla see õhtusöök. Sellepärast teevad loomad “kähkukaid”. Ei mingeid õrnu tundeid, emotsioone ja hellitusi – sellega on mehelikud käitumisjooned paika pandud. Tundlik Mees on alles viimase aja leiutis ning meestel kulub aega, et sellega harjuda.

Seevastu emaduse seksuaalsed eeldused on hoopis teistsugused. Ema peab olema lapsega ühel lainepikkusel kakskümmend neli tundi päevas, eriti tähelepanelik nälja- ja valusignaalide suhtes. Sellele aitabki kaasa oksütotsiin, mis muudab ta suhtele keskendunuks ja kiindunuks. Emase emotsioonid ei keerle seksi- ja tapahimu ümber, vaid ta on pidevalt kellegagi *seotud* – õrnalt, hoolitsevalt, taktitundeliselt, tingimusteta.

K: Nii et Tundliku Mehe sooroll on vastuolus mehe soorolliga?

KW: Teatud mõttes jah. Mis ei tähenda aga, et mehed ei peaks ega võiks olla tundlikumad. Tänapäeval on see lausa imperatiiv. Kuid mehi tuleb selleks *õpetada*. Nad peavad seda rolli *õppima*. On palju põhjusi, miks nad peavad selle rolli omandama, kuid me peame tegema meeste mõningaid mõõndusi, kui nad asuvad vallutama seda nende jaoks tundmatut territooriumi.

Sama kehtib ka naiste kohta. Tänapäeva ühiskonnas peab naine võitlema oma sõltumatuse eest, ta ei saa ennast defineerida ainult suhete kaudu. See on feminismi suur panus, et naised määratlevad ennast lähtuvalt oma siseväärtusest ja sõltumatusest,

mitte lihtsalt seotuse põhjal kellegi Teisega. Mitte et suhted oleksid midagi teisejärgulist, vaid naised on hakanud austama oma küpset mina ega suru end enam alla Teise kasuks.

K: Tänapäeval võitlevad nii mehed kui ka naised oma bioloogiliste antuste vastu?

KW: Teatud mõttes küll. Ent evolutsiooni iseloomustabki eneseületamine. Evolutsioon tungleb alati uute piiride poole, et siis samasuguse hooga need ületada ja purustada, leidmaks uusi, laiemaid, täiuslikumaid ja holistlikumaid voolusänge. Kui emase ja isase traditsioonilised rollid sobitusid suurepäraselt mineviku maailma, siis nüüd adutakse neid kitsa, arhailise ja piiravana. Nii püüdlvadki mehed ja naised vanade rollide transtsendeerimise poole, aga hoidudes samas (mis on kõige raskem) eelnevat lihtsalt üle parda heitmast. Sest evolutsioon *transtsendeerib* ja *hõlmab*, haarab mineviku endasse ja voolab edasi.

Isaseid juhhib igal ajal alati testosteroon – kepi või tapa –, kuid neid tunge annab kohandada sobilikumateks käitumismallideks. Teatud mõttes jäävad mehed alati piiride purustajateks, metsikuteks, meeletuteks edasipürgijateks, riskijateks, kuid see protsess viib neid uute avastuste, leiutiste, uute olemisviisideni.

Seevastu naiste jaoks (nagu osutavad radikaalsed feministid) jäävad alati kõige tähtsamaks suhted, nad on nn oksütotsiinipunkrad, kuid ka ürgsele seotud-olemisele saab ehitada kõrgema enesehinnanguga ning sõltumatuma isiksuse, kes väärtustaks omaenda küpset mina sama palju kui suhteid.

Seega peavad nii mehed kui ka naised aina transtsendeerima ja hõlmama. Hetkel oleme jõudnud punkti, kus primaarsed soorollid – meeste hüperautonoomia ja naiste hüperseotus – on juba teatud määral transtsendeeritud, kuna mehed on õppinud väärtustama suhteid ja naised sõltumatust. Selle raske protsessi käigus on naised hakanud pidama mehi parajateks koletisteks ja vastupidi, mistõttu ma paluksin veidi heatahtlikkust nii ühelt kui teiselt poolelt.

K: Sa ütlesid, et meie ühiskond on olnud kaua aega isasele orienteeritud ja oleks aeg tasakaal jalule seada.

KW: Mina defineeriksin seda kui “patriarhaati” – terminiga, millesse enamik põlgusega suhtub. Kõige naiivsem oleks muidugi väita, et mehed *kehtestasid* naiste suhtes patriarhaadi – jõhkra ja inetu ühiskonna, mis oleks kergesti võinud olemata olla – ja nüüd peaksid mehed lihtsalt vabandust paluma: “Sorry, see oli meist väga inetu, et me teid viis tuhat aastat rõhusime. Kuidas me ometi *võisime?* Kas me ei saaks otsast alata?”

Kahjuks pole asi niisama lihtne. Teatud vältimatud asjaolud tingisid selle, et “patriarhaat” oli möödapääsmatu etapp inimarengus ja hetkel oleme me jõudnud punkti, kus see pole enam hädavajalik, nii et me võime hakata patriarhaati fundamentaalses mõttes “dekonstrueerima” ehk liikuma isase ja emase väärtussfääride tasakaalustamise poole. Kuid seda ei tohi tõlgendada kui varasema brutaalse olukorra “mis oleks võinud ka teisiti olla” kaotamist, vaid pigem kui kasutuks muutunud etapist välja kasvamist.

K: Need kaks suhtumist on väga erinevad.

KW: Kui võtame standardse nägemuse – et kamp sadistlikke ja võimuahneid mehi lihtsalt kehtestas naiste üle patriarhaadi – siis me langeme väga ühese definitsiooni lõksu (et mehed on sead ja naised on lambad). Kogu maailma meestest jätab see väga kolela mulje, kui nad tahavad teadlikult rõhuda teist poolt inimkonnast. Testosteroonist hoolimata pole mehed sellised elajad.

Sellise patriarhaaditõlgenduse muudab veelgi võimatumaks asjaolu, et see looks meestest liiga *meelitava* pildi. Mehed nii-öelda pidasid suure koosoleku ja otsustasid, et nad represseerivad poolt inimkonda, ja mis veel üllatavam – see neil ka *õnnestus* praktiliselt igas teadaolevas kultuuris. Tegelikult pole ükski türanlik valitsusvorm kestnud üle paarisaja aasta, aga feministid väidavad, et mehed suutsid naisi rõhuda ligi viis tuhat aastat – mõned kinnitavad, et isegi sada tuhat. Lausa tahaks neid tublisid poisse näha!

Tolle “rõhumisteooria” (et mehed rõhusid naisi maailma loomise-
sest peale) suurim kitsaskoht on see, et ta maalib naistest väga ni-
gela pildi. Tugevus, intelligentsus ja *rõhutud*-olemine ei käi kokku.
See teooria kujutab naisi lammastena, meestest nõrgemate ja ruma-
lamate olenditena. Vaadates mööda sellest, et inimevolutsiooni igal
etapil löid mehed ja naised oma interaktsiooni sotsiaalsed vormid
üheskoos, kujutab see teooria naisi Teise poolt vormitavatena. Mis
tähendab, et feministid loovad ja süvendavad seda pilti naistest,
mida nad oma sõnul tahavad ära keelata. Aga mehed lihtsalt pole
nii suured sigatsejad ega naised nii lambukesed.

Sellepärast olengi ma üritanud viimastest feministlikest uurin-
gutest lähtudes maalida pildi sellest varjatud võimust, mis naistel
on läbi aegade olnud ja mis tegi neist kõikide kultuuristruktuuride,
kaasa arvatud nn patriarhaadi kaasloojad. Kõige muu hea kõrval
ei näita see teooria mehi jõhkarditena ja naisi alandatud, ajupesu
saanud lambakarjana.

K: Mitmes oma kirjutises kõneled sa inimarengu viiest-kuuest
suuremast epohhist ning vaatled meeste ja naiste staatust neis ühis-
kondades.

KW: Jah, inimteadvuse evolutsiooni etappe jälgides võtame me
alati vaatluse alla ka meeste ja naiste *staatuse igal etapil*. See aitab
jõuda päris oluliste järeldusteni.

K: Mida selline vaatlus endast üldjoontes kujutab?

KW: Kõigepealt isoleerime bioloogilised konstandid, mis kõigis
kultuurides samaks jäävad. Need bioloogilised konstandid on ise-
enesest triviaalsed, nagu näiteks: mehed on füüsiliselt tugevamad ja
liikuvamad, naised sünnitavad ja imetavad. Kuid need lihtlabased
bioloogilised eripärad mõjutavad tohutult kultuurilisi ja soolisi eri-
nevusi, mis saavad alguse just neist esimestest.

K: Nagu näiteks?

KW: Näiteks oletame, et ühiskond elatub hobuse- ja karjakas-
vatusest. Nagu viitab Janet Chafetz, esineb karjakasvatajate naistel

väga sageli nurisünnistusi. Seega on nende darvinistlikuks *eeliseks* mitte osaleda tootmissfääris, mille hõivavad järelikult mehed üksi. Ja tõsi mis tõsi, üle 90% karjakasvatajate ühiskondadest on “patriarhaalsed”. Kuid seda patriarhaalset orientatsiooni ei saa seletada mingisuguse “rõhumisega”. Tõendid näitavad, et naised osalesid sellises korralduses vabatahtlikult.

Kui me aga – vastupidi – jääme truuks naiivsele lähenemismallile ja kuulutame, et kui naised neis minevikuühiskondades ei käitunud nii, nagu nad tänapäeva feministide arvates oleksid pidanud käituma, siis olidki nad rõhumise *ära teeninud*, jõuame meile juba tuttava järelduseni “mehed on sead ja naised on lambad”, mis alandab mõlemat sugupoolt, kas pole?

Keegi ei eita, et leidus ka väga raskeid, isegi alandavaid ühiskondlikke korraldusi. Üks on selge: kui sugupooled on polariseeritud ehk jäigalt lahutatud, kannatavad nad mõlemad selle all. Tõendid kinnitavad, et patriarhaalses ühiskonnas oli keskmisel mehel hulga raskem elu kui keskmisel naisel – põhjustel, mille üle ma olen nõus arutlema. Kuid antud teema puhul ei aita ideoloogia ehk ohvipoliitika kuigivõrd. Naiste orjuse asendamine naiste ülevõimuga on juba ette luhtumisele määratud üritus ja aitab just kaasa sellele, millest lahti saada tahetakse.

K: Sa selgitasid, et meil on kaks ülesannet, esimene neist oli leida sugupooltevahelised universaalsed, bioloogilised erinevused.

KW: Täpselt, teiseks aga huvitab meid, kuidas need püsivad *bioloogilised* erinevused on avaldunud *inimkultuuri* viiel-kuuel suuremal arenguetaapil. Selline lähenemine aitab sõeluda välja faktorid, mis aitavad ajaloo jooksul tekkida “võrdsusele meelestatud” ühiskondadel – s.t ühiskondadel, kus isase ja emase väärtussfääri ole omistati enam-vähem ühesugune staatus. Isase-emase vahele ei tõmmatud kunagi *võrdusmärki*, lihtsalt need sfäärid olid omavahel tasakaalus. Siis on meil kaasaja harmooniataotlustes lihtsam orienteeruda, mida tuleks muuta ja mis muutmist ei vaja.

Vahest me isegi jõuame nii kaugele, et suudame väärtustada isase ja emase väärtussfääride erinevusi. Need erinevused on jäävad (seda tunnistavad isegi radikaalsed feministid), kuid me võiksime õppida neid võrdsemalt väärtustama. *Kuidas* nii kaugele jõuda, selle me võtame kindlasti vaatluse alla.

Arutluste ulatus

K: Inimarengu etapid on vaid osa suuremast uurimisprojektist, mis vaatab evolutsiooni üldiselt ja kõikvõimalikes valdkondades (füüsilises, mõistuslikus, kultuurilises, vaimses), alateadvuslikust eneseteadvusliku ja sealt üliteadvuslikuni. Sa oled teinud seda juba pea tosinas raamatus, alates sellistest nagu "Teadvuse spekter", "Atmani projekt", "Eedenist alates" – ja lõpetades nüüd "Seksi, ökoloogia, vaimusega". Me tahaksime uuesti üles võtta need teemad (teadvuse evolutsioon, vaimne areng, mehe ja naise roll, ökoloogia ning meie koht Kosmoses) ning arutleda nende üle võimalikult lühidalt ja lihtsalt, et see jõuaks absoluutselt igaüheni.

KW: Alustada võiks sellisest üllatavast faktist, et nii mateeria, elu kui ka mõistus paistavad järgivat ühesuguseid arenguprintsiipe. Kõik need valdkonnad alluvad sarnastele arengumustritele ehk -seadustele, sellepärast võiksimegi alustada neist ebatavalistest mustritest, kuna just seal paistab peituvat evolutsiooni saladus.

K: Sa oled uurinud ka teadvuse kõrgemaid arengutasandeid, mida võib õigusega nimetada vaimseteks.

KW: Jah. Siit jõuame otse teemadeni, mille üle on arutlenud Schelling, Hegel, Aurobindo ning paljud evolutsiooniteoreetikud idas ja läänes. Nende säravate mõtlejate järgi tuleks evolutsioonis näha *Vaimu tegutsemist*, Jumala loomeakti, kus Vaim tuleb igas arenguetapis üha enam ja enam esile, muutub igal etapil järjest nähtavamaks, teostab ennast aina enam ja enam. Vaim pole mingi konkreetne arenguetapp, mingi teatud ideoloogia, konkreetne

jumal ega jumalanna, vaid pigem kogu esiletulemise protsess – see lõputu protsess, mis on täielikult olemas ka igas lõplikus etapis, saades vaid iga arengukeeruga endast üha rohkem teadlikumaks.

Kuid nagu sisendavad maailma iidsed tarkusetraditsioonid, on meil võimalik jõuda ka tolle arenguprotsessi kõrgematele astmetele – neile kõrg- ehk süvatasanditele, kus Vaim saab endast teadlikuks, ärkab iseendale, hakkab oma tõelist loomust ära tundma.

Neid kõrgemaid tasandeid on tihti kujutatud väga müstiliste või “kaugelolevatena”, ehkki need on enamjaolt äärmiselt konkreetset, kombatavad, täiesti reaalsed tasandid – ja sellistena kättesaadavad nii mulle kui sulle, kuna süvapotentsiaalidena peituvad need meis kõigis.

K: Sa leidsid, et maailma vaimutraditsioonid võib jagada kaheks väga erinevaks leeriks.

KW: Jah, analüüsid neid arvutuid ponnistusi, mida inimesed on teinud Jumaliku mõistmiseks – nii idas, läänes, põhjas kui lõunas – nägime kaht väga erinevat tüüpi vaimsust, mis said minu poolt ristitud *tõusvaks* ja *taskuvaks* vaimsuseks.

Tõusev tee on transtsendentaalne, Teispoolsele orienteeritud. Selle harrastaja on enamasti puritaan, askeet, joogi ning ta kaldub alavääristama või koguni eitab keha, meelelisust, seksuaalsust, kõike maist ja lihalikku. Ta otsib pääsemist mitte siit maailmast; ilmingute maailm ehk samsaara on tema jaoks kuri ja illusoorne; ta püüab rattalt lõplikult maha astuda. Tõusjad suhtuvad igasugusesse laskumisse kui illusoorsele ja kurja. Tõusev tee ülistab Üht, mitte Paljut; Tühjust, mitte Vormi; Taevast, mitte Maad.

Laskuv tee on just vastupidine. Üdini siinpoolse maailma usku, ülistab ta Paljut, mitte Üht. See tee laulab kiitust maisele, kehale, meeltele, tihti ka seksuaalsele. See samastab isegi Vaimu meeltega tajutava maailmaga, Gaiaga, ilmingutega ning selle jaoks kehastab iga päikesetõus, iga kuutõus kogu vaimsust, mida inimhing saab ihaldada. See suund on läbini immanentne ja suhtub

eelarvamustega transtsendentsi. Veelgi enam, laskujad võrdsustavad igasuguse tõusmise kurjaga.

K: Kindlasti tahame me valgustada lähemalt seda “sõda” tõusjate ja laskujate vahel. Sest kummagi poole jaoks kehastab teine pool kurja.

KW: Too pahatihti brutaalne sõda on kestnud juba peaaegu kaks tuhat aastat. Lääs juhendus umbkaudu Augustinusest Kopernikuni tõusvast, puhtalt Teispoolsest ideaalist. Lõpliku pääsemise ja vabanemiseni ei saanud jõuda lihalikus kehas, siin Maa peal, inimelu jooksul. Sa võisid küll elada enam-vähem normaalselt, kuid tõeliselt huvitavaks läksid asjad alles pärast surma. Kui sa läksid Teispoolsusse.

Usaeg ja postmodernism keerasid aga kogu olukorra täiesti pea peale – tõusjad läksid moest ja moodi tulid laskujad.

K: Sina nimetad seda “laskujate valitsusajaks”, mis on üks suur teema, mida me ka käsitleme. Sa näitad, et modernistlikku ja postmodernistlikku maailma on peaaegu eranditult valitsenud laskuv kontseptsioon, puhtalt laskuv maailmavaade.

KW: Jah, nende meelest ongi olemas ainult meeltega tajutav, empiiriline, materiaalne maailm. Meis ei peitu mingeid kõrgemaid ja sügavamaid potentsiaale, pole olemas teadvuse kõrgemaid, transtsendentaalseid tasandeid... on vaid see, mida näevad meie meeled, mida me saame käega katsuda. See maailm ei tunnista mingisugust Tõusvat energiat, mingisugust transtsendentsi. Ja nagu Laskujate puhul tavaline – vähimigi tõusmine või transtsendents on nende meelest (paremal juhul) ajuvabadus või (halvemal juhul) kurjus ise.

K: Nagu ma aru saan, oleks ideaalne need kaks teed – tõusev ja laskuv – integreerida?

KW: Jah. Nii tõusjatel kui laskujatel on meile paljugi õpetada.

K: Teisest küljest – kui need teed lahutada või kui ühe poolehoidjad teist eitavad, on tulemuseks poolikud, piiratud, moonutatud olemiskeeid.

KW: Ka mina arvan nii. Me kõik teame tõusva tee varjukülgi – liigset puritaanlikkust ja türanlikkust. Selle pooldajad püüavad alavääristada, eitada, isegi alla suruda keha, meeli, elu, maisust, seksuaalsust jne.

Just laskuv tee tuletab meile meelde, et Vaim peitub ka kehas, seksis, siin Maal peal, elus, vitaalsuses, vormide mitmekesisuses. Kuid laskuvalgi teel on eraldi võetuna omad piirid. Kui puudub võimalus transtsendentsiks, ei suuda me tõusta puhtmeelelisest maailmast kõrgemale; me ei leia seda sügavamat, avaramat sidet, mis seoks meid kõigi tundvate olenditega. Me peame piirduma meelelise pealispindsusega, fassaadidega, mis eraldavad rohkem kui ühendavad. Ilma transtsendentsi ehk tõusmise võimaluseta leiame end *ainult* laskuvas maailmas, mida iseloomustavad madalus, võõrandatus ja killustatus.

K: Sina kutsud seda laskuvat maailma “lamendikuks”.

KW: Just. Meie, modernismi ja postmodernismi inimesed, elame täielikult selles laskuvas faasis, lamedas ja plassis maailmas, mis kubiseb lõputust hulgast meelelistest vormidest, kiiskavate pealispindade pealiskaudses maailmas. Valitsegu kapitalism või marksism, industrialism või ökopsühholoogia, patriarhaalne teadus või ökofeminism – meie jumal või jumalanna on see, keda me suudame meeltega registreerida, silmadega näha, tunnetega hõlmata, aistingutega orjata – me saame lüüa hambad oma Jumalasse, sellega aga on tema vorm ammendatud.

Ükspuha kas me peame end vaimseteks inimesteks või ei, kuid meie, lamendiku asukad, kummardame Laskuva Jumala, meelelise Jumalanna altarit, meeltega haaratavat, monokroomset maailma, kus igal objektil on lihtasukoht; maailma, mida me saame näpu-ga näidata. Ei midagi kõrgemat ega sügavamat kui meie visuaalses vaateväljas pendeldav Jumal.

K: Sa kõneled sellest, et suured mittedualistlikud traditsioonid nii idas kui läänes püüavad ühendada tõusvat ja laskuvat teed.

KW: Jah, et tasakaalustada transtsendentsi ja immanentsi, Üht ja Paljut, Tühjust ja Vormi, nirvaanat ja samsaarat, Taevast ja Maad.

K: “Mitteduaalsus” viitabki tõusva ja laskuva tee integreerimisele?

KW: Täpselt.

K: See on üks tähtis punkt, mida me kindlasti puudutame – tõusva ja laskuva vaimsuse hoovused ning kuidas me saaksime neid oma igapäevaelus ühendada.

KW: See on äärmiselt oluline, kuna mõlemast suunast on väga palju õppida. Harmoonia peitub just tõusvate ja laskuvate hoovuste ühenduses, mitte ühe eelistamises teisele. Ainult mõlemat suunda ühendades päästame nad täielikult. Ja kui meie – kui sina ja mina – ei aita kaasa selle liidu sõlmimisele, siis on täiesti tõenäoline, et me mitte ainult ei hukuta seda ainsat Maad, mis on meile antud, vaid jääme ka ilma tollest ainsast Taevast, kuhu me muidu jõuaksime.